

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Χρ. Μαλεβίτση, *Περί του τραγικού. Δοκίμια*. Πρόλογος Αλέξη Μινωτή. Έκδοση Α-ΣΤΡΟΛΑΒΟΣ/ΕΥΘΥΝΗ. 1986. Σελ. 164.

Αυτό το σημείωμα αισθάνεται την ανάγκη να προβεί σε μια προεξαγγελτική παρακίνηση: διαβάστε το τελευταίο βιβλίο του Χρ. Μαλεβίτση ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΚΟΥ. Πρόκειται για κείμενο μνημειακού λόγου. Για απόπειρα φωτισμού του μυστηριακού γνόφου που επικαλύπτει την ύπαρξη. Είναι μια προσπέλαση της αρχαίας Τραγωδίας, η οποία ιχνηλατεί τη μοίρα μας ως τις παρυφές του οντολογικού ζόφου. Το δοκίμιο αυτό δεν είναι μια φιλολογική μελέτη. Είναι μια δαντική περιπλάνηση στη χώρα του μεγάλου φόβου. Μια ανοδική πορεία από τις ζώνες του αυχμού μέχρι τη Θούλη του πολιτικού ψύχους. Διότι η τραγωδία είναι ο εξώστης της αβύσσου, απ' όπου ο άνθρωπος σφενδονίζεται στο μηδέν.

Ο λόγος του δοκιμίου είναι χαρισματικός διότι διαθέτει αυθεντική φιλοσοφική εγκυρότητα. Όχι ως βιβλιακή γνώση αλλ' ως διαίσθηση του μυστηρίου της ύπαρξης. Λόγος χυμώδης από τη μέθεξή του με την ποίηση αλλά και διάβροχος από την αγωνία των χιλιετηρίδων για να εκφράσουν το πολύπλευρο δέος. Ευλωττία γυμνασμένη στην αναρρίχηση του νοηματικού ύψους της τραγωδίας, όπου κυριαρχεί ο ίλιγγος του χάους και η εμβοή του κενού.

Ένα από τα δυσεξήγητα θαύματα του πνεύματος είναι ότι ο ποιητικός ρεαλισμός των αρχαίων ψυχανεμίστηκε τα τραγικά όρια, πέρα από τα οποία αναιρείται η εγκοσμιότητα της υπάρξεως και όλες οι έγκλειστες σ' αυτή ηδονιστικές ροπές. Και είναι δυσεξήγητο θαύμα διότι η εφηβεία εκείνου του πολιτισμού θα ήταν φυσικότερο να τρέφεται από την αντάρσκη ακμή του και να ταξιδεύει στις ήσυχες θάλασσες του ευδαιμονισμού, αντί να παροξύνεται και να πνευστιά στον τόπο του «Κρανίου». Αλλά αυτή ακριβώς η εξεικόνιση του «εντελώς άλλου», που είναι η εκμύθευση του τραγικού, μας επιτρέπει να διακρίνουμε, ότι οι όροι του ζην, οι θετικές δηλ. και αρνητικές συνιστώσες, υφέρπουν ως λανθάνουσες συνειδητοποιήσεις μέσα στους αρχέγονους μυθικούς νυγμούς. Συνεπώς η τραγωδία είναι η οριακή μεταβλητή, στις υψηλές θερμοκρασίες της οποίας ο άνθρωπος αποτινάσσει το νυσταγμό και ζει το δράμα του πολέμου, πολύ πέρα από τα βεγγαλικά της μάχης. Και ακόμα ότι η αιφνίδια μετάβαση σε άλλα επίπεδα, η συνάντηση θα λέγαμε της αντιύλης με την ύλη, του μη όντος με το ον, της κοσμικής καταγίδας με τον εύκρατο βίο, καθιστά την τραγωδία θεμελιακή κατηγορία της ζωής.

Ο συγγραφέας σύννους εξαιτίας της αδιαφάνειας του τραγικού, το οποίον προβάλλει αιφνίδια μέσα από τη νεφική ζώνη της Ύβρεως, κάνει θεμελιακές παρατηρήσεις. Επισημαίνει ότι: «Η παρουσία του ανθρώπου στον κόσμο είναι τόσο μεγάλο συμβάν, που ο άνθρωπος στάθηκε πολύ μικρός απέναντί του». Κι όμως αυτή η οντική σμικρότητα παράγει το αδύνατο. Σε ανύποπτο δηλ. χρόνο, κι ενώ είναι ζωημένη από τη μοίρα της, προσλαμβάνει τον εγκυρότερο οντολογικό εκθέτη. Είναι η στιγμή που συνειδητοποιεί ότι: «το πρωταρχικό είναι η οδύνη του ανθρώπου, η οποία υπάρχει ως τοιαύτη, χωρίς αιτία και χωρίς σκοπό». «Έτσι», «σημειώνει», η εμπύωση του τραγικού συνιστά τον πλέον απελπισμένο αγώνα της ανθρώπινης συνείδησης για να κρατηθεί στην περιοχή του νοήματος».

Αυτή η μεταποίηση της γνώσης σε απόγνωση, η αλλοκοσμική δηλ. εμπλοκή της υπόστασης, λες και το ον καλείται να θερίσει μια σκοτεινή εσοδεία μίσους του μη όντος, καθιστά το τραγικό πρόσωπο ένα περιστένακτο χώρο. Ο πόνος γίνεται ο ανάληγτος συλαγωγός του βίου. «Η ύπαρξη», «γράφει ο Χρ. Μαλεβίτσης», «τελεί υπό όρους. Αυτή είναι η τραγική παγίδευσή της στον κόσμο, το ότι τελεί υπό όρους ξένους προς αυτή. Και έτσι υπάρχω θα πει είμαι παγιδευμένος θανασίμως. Και που δεν μπορεί να με αποπαγιδεύσει κανένας. Και η μόνη λύτρωση από τα δεσμά των όρων της εγκοσμιότητας θα συμβεί με την καταστροφή της παγίδας και του παγιδευμένου μαζί».

Η αίσθηση του τραγικού κάνει το ανθρώπινο πρόσωπο να φαίνεται ότι είναι έκκεντρος άξονας του όντος. Η διαλεκτική σχέση της συνείδησης με τον ανευαίσθητο κόσμο δημιουργεί εις βάρος της ένα είδος δυσανεξίας. Ο άνθρωπος, αυτός ο υποστασιακός θύλακας, που ίσως αποτελεί το κομβικό σημείο της δημιουργίας, είναι και ο διαταρακτικός παράγων των κοσμικών νόμων. Διότι με την ηθική εγρήγορση, με την εύφλεκτη ελευθερία και με τον τραγικό ηρωισμό εισάγει την δυσαρμονία στην «Ανάγκη», την οποίαν «ουδέ θεοί μάχονται». Πώς, λοιπόν, στην ψυχοστασία που προβαίνει η Μοίρα μας να μη γύρει η ζυγαριά προς το τραγικό; «Αυτή η κοσμική μοναξιά του προσώπου», «γράφει ο Χρ. Μαλεβίτσης», «η αιώρησή του επάνω από τις αβύσσους του μηδενός, η συναίσθηση αυτή της άπειρης ερημίας μέσα στις ερήμους του χρόνου και του χώρου συνιστά την ουσία του τραγικού, η οποία απομένει ως πικρό κέρδος ύστερα από την τραγική εμπλοκή του προσώπου με τον κόσμο. Χωρίς αυτή την κοσμική μοναξιά δεν υπάρχει τραγωδία».

Το Δοκίμιο χωρίζεται σε δύο μέρη: Α' ΤΟ ΘΕΩΡΗΜΑ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΚΟΥ και Β' ΤΟ ΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΚΟΥ. Η μέθοδος, όμως, που καθιστά ένα τόσο πυκνό κείμενο χρηστικό και λυσιτελές είναι η ευσύνοπτη ανάπτυξη των κεφαλαίων. Ο επιμερισμός δηλ. της ύλης σε ενότητες, η αξονική ιδέα των οποίων διατυπώνεται ως επικεφαλίδα. Έτσι το πρώτο μέρος αναπτύσσεται σε 20 μελέτες / ΥΠΟ ΤΟΝ ΑΣΤΕΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΚΟΥ, ΤΑ ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΤΟ ΑΙΝΙΓΜΑ ΤΗΣ ΣΦΙΓΓΑΣ κλπ. / ενώ το δεύτερο μέρος σε 10 ενότητες / ΙΛΙΑΔΑ: Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΗΣ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ, ΟΔΥΣΣΕΙΑ: Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΥ ΠΑΘΟΥΣ, Ο ΑΙΩΝΑΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ κλπ. / . Στις 4 έως 6 σελίδες κάθε κεφαλαίου διανοίγεται ως ριπίδιο ένα νοηματικό τόξο κάποιων μοιρών, που συμπληρώνει την εποπτεία του φιλοσοφικού ορίζοντα.

Η αφιέρωση του βιβλίου στον ιεροφάντη της θεατρικής παιδείας και σοφό διδάχο Φώτο Πολίτη, δεν αποτελεί μόνο κατάθεση χρέους δύο γενεών, αλλά και επίνευση της ιερής σκιάς του για την ανάδειξη της μελέτης αυτής σε χειραγωγό προς τα υψίπεδα του τραγικού. Με τον πρόλογο του Αλέξη Μινωτή, γραμμένο με το αίμα της καρδιάς του στο επικό Λογείο και στη λυρική Ορχήστρα της Επιδαύρου, ο αναγνώστης λούζεται στο άχτιστο φως της απολλώνειας αρμονίας, αλλά ταυτόχρονα βιώνει και την έκσταση της διονυσιακής μέθης.

Η φιλοσοφική κατάθεση του Χρ. Μαλεβίτση στη μελέτη του ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΑΓΙΚΟΥ έρχεται ιστορικά σε δυσμική ώρα. Οδηγημένος ο πολύτιμος στις ακρώρειες του κινδύνου δείχνει να κατέχεται από το ένστικτο της ήττας. Ενδίδει δηλ. στην κόλαση για να εμείσει το περιεχόμενο της γέννησης. Το όντως το όν, που είναι η συνείδηση, απειλείται να αναιρεθεί. Όλες οι κατηγορίες του πνεύματος φαίνονται να εξαντλούν τις ανακλητικές προθεσμίες τους και η αίσθηση του τραγικού γιγαντώνεται μέσα στην παγκόσμια αιθάλη. Ιδού τα δρώμενα και το δράμα. Μόνο η βαθειά παιδεία, η φιλοσοφημένη εγκαρτέρηση, η δύναμη συναίρεσης του ιστορικού χρόνου και η υψιπέτεια του νου σώζουν την ψυχή από την κύρτωση και χαρίζουν στο πνεύμα την ενθαλία του.

Ο Χρ. Μαλεβίτσης, όπως καμινεύει με βαθύνοια στις δεκάδες μελέτες του τα ευγενή μέταλλα των άμωμων ιδεών, έτσι και στην τελευταία εστιάζει το λόγο του στην κρισιμότητα των ορίων. Όντως ζειδωρος λόγος. Διότι πρόκειται για μια μεταφυσική ζεύξη του εντεύθεν και του εκείθεν, του έγχρονου και του αιώνιου, του όντος και του μηδενός.

«Είναι ωσάν», «γράφει», «μέσα στο κοσμικό σκότος να είμαστε μόνοι, κατάμονοι με αναμμένο κεριό στο χέρι, ψελλίζοντας ύμνους μυστηριακούς. Και έρχεται απρόσμενη άλλη ψυχή δίπλα μας, κρατώντας αναμμένο κεριό και αυτή. Αντιφέγγουν οι ισχνές φλόγες των κεριών γλυκά και τραγικά στα πρόσωπά μας. Αγωνιούμε μήπως φουρήξει η κοσμική πνοή και σβύσουν οι αμυδρές φλόγες. Διότι τότε θα βυθιστούμε για πάντα στο άπειρο κοσμικό σκότος. Σε κείνη την αγωνιώδη προσμονή είναι που αγαπιώμαστε με τόση τραγική περιπάθεια, η οποία αγιάζει τον κίνδυνο της υπάρξεως εις τον αιώνα».

Οι λόγοι αυτοί είναι η ηχώ από την αήττητη ελεγεία του Πνεύματος της Τραγωδίας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΒΡΕΤΑΚΟΣ
ΛΥΚΕΙΑΡΧΗΣ
ΠΕΙΡΑΙΑΣ

Ελληνική Φιλοσοφική Εταιρεία, α) *Φιλοσοφία και πολιτική*, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1982, σελίδες 368. β) *Η αρχαία Σοφιστική*, Αθηναϊκή Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1984, σελίδες 344.

Οι τόμοι αυτοί της *Ελληνικής Φιλοσοφικής Εταιρείας* δεν έπαψαν, παρά το γεγονός ότι ο πρώτος έχει ήδη κυκλοφορήσει από το 1982, να παρουσιάζουν ενδιαφέρον για το ευρύτερο κοινό και για τους ειδικούς. Ακόμη οι τόμοι αυτοί δεν παρουσιάστηκαν από τις στήλες κάποιου έγκυρου φιλοσοφικού περιοδικού ούτε φυσικά έχει γίνει ανάλυση του περιεχομένου τους και παρουσίασή τους στην *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*.

Ο τόμος *Φιλοσοφία και πολιτική* περιλαμβάνει 36 επιστημονικά άρθρα, τα οποία κατατάσσονται στις εξής πέντε θεματικές ενότητες: α. Το πρόβλημα των σχέσεων φιλοσοφίας και πολιτικής. β. Εννοιολογικά και μεθοδολογικά προβλήματα της φιλοσοφίας και της πολιτικής. γ. Φιλοσοφία και πολιτική στον ελληνικό στοχασμό. δ. Η πολιτική στη μεσαιωνική και νεότερη ευρωπαϊκή φιλοσοφία και ε. Τα σύγχρονα φιλοσοφικά ρεύματα και η πολιτική.

Στην πρώτη θεματική ενότητα κατατάσσονται οι μελέτες των: Κ. Τσάτσου («Φιλοσοφία και πολιτική», 13-22), Κ. Δεσποτόπουλου («Το πρόβλημα της συνάφειας φιλοσοφίας και πολιτικής», 23-29), Ε. Θεοδώρου («Αξιολογία και πολιτική», 30-36), Α. Μπαγιόνα («Πολιτική και ηθική», 37-42), Γ. Αντωνόπουλου («Το πρόβλημα της συνάρτησης φιλοσοφίας και πολιτικής», 43-48), Λ. Κουλουμπαρίτση («Προϋποθέσεις για την σύμπραξη φιλοσοφίας και πολιτικής», 49-57), Δ. Μαρκή («Το τέλος της φιλοσοφίας και η επιστημονικοποίηση της πολιτικής», 58-70).

Στο άρθρο του ο ακαδημαϊκός Κ. Τσάτσος προσδιορίζει με οξύμια και σαφήνεια το πως η πρακτική φιλοσοφία εμπλέκεται στα της πολιτικής, θεμελιώνοντας τη θέση του αυτή πάνω σε μια τελεολογία σκοπών, τους οποίους πρέπει να λάβει υπόψη του ο πολιτικός σε συνεργασία βέβαια με το φιλόσοφο, αλλά πάντοτε σε αναφορά προς την ιστορική πραγματικότητα. Πλην τούτου ο τέως πρόεδρος της Δημοκρατίας, εκφράζοντας ίσως τις βιωματικές του εμπειρίες από την άσκηση της πολιτικής, πιστεύει ότι ο άνθρωπος της πράξης οφείλει να κινείται σε ένα μικτό κόσμο (σ. 22), στον κόσμο δηλ. που με την τέχνη του συνταιριάζει την ιδέα με τον κόσμο της εμπειρίας.

Ο ακαδημαϊκός Κ. Δεσποτόπουλος υποστηρίζει με γλαφυρότητα και λιτότητα λόγου ότι οι σχέσεις φιλοσόφου και πολιτικού πρέπει να νοηθούν σε άρρηκτη συνάφεια, και κατ' αυτών η πολιτική πρέπει να συνδεθεί στενά προς την πραξιολογία (σ. 23). Η συμβολή της φιλοσοφίας ασκείται ιδιαίτερα στη δεοντολογική φάση της πολιτικής (σ. 29), αυτή που χαράσσει τα όρια της δυνατολογίας. Ο καθηγητής Ε. Θεοδώρου προβαίνοντας σε μια φαινομενολογική ανάλυση των αξιών προβάλλει με έγκυρο τρόπο την άποψη ότι δεν μπορεί να νοηθεί πολιτική χωρίς αξίες, μια και η πολιτική θα πρέπει να νοηθεί ως πολιτική της ελευθερίας και